

Podem constituir-nos com a humanitat?

Josep Ramoneda, filòsof

1. Nou paradigma. Desconfiem del discurs de la pèrdua de valors. És propi de moments canvi, de mutacions profundes, com el que vivim ara, i, per tant, de desorientació més que de pèrdua, en què passen com a valors coses que no ho són. I instruments, com la tecnologia, queden convertits en horitzó insuperable del nostre temps.

Els valors no cauen del cel, són fruit de l'acció humana, per tant, funció d'aquesta. Estem en un canvi de paradigma, com ho va ser per exemple la Revolució Industrial. I les velles institucions generadores de valors estan desbordades. La norma emana més de l'economia que de la política o de la religió; de la tecnologia –que va pel camí de convertir-se en principal marc de modelatge del personal– més que de la ideologia; i de la sobredosi d'un espai comunicatiu que desborda els mitjans tradicionals i cau en cascada sobre la població. I així, sobre les cendres del colonialisme imperial –al qual, d'alguna manera, la mort de la reina Elisabet d'Anglaterra ha posat simbòlica data final–, es construeix una mena d'imperialisme tecnològic en un clima d'autoritarisme postdemocràtic davant un estat d'inquietud creixent.

En la societat plural, ni integració ni enfrontament: espais compartits que desenvolupin nous imaginaris

2. Nou tesis. En aquest context, em permeto formular algunes tesis per emmarcar la reflexió. Primera: la teologia es va desplaçar de la religió a la ideologia i a la política, i ara de la política a l'economia per donar-li capacitat normativa: competitivitat i productivitat són els horitzons morals del nostre temps.

Segona: l'autonomia del subjecte –l'individu entès per la seva capacitat de pensar i decidir per si mateix– és la gran conquesta de la modernitat i qualsevol intent de laminar-la és letal per a la llibertat. Encara que aquesta majoria d'edat de la humanitat segueixi sent una utopia, la necessitem com a idea regulativa.

Tercera: els drets són individuals però s'han conquistat sempre col·lectivament. El ciutadà necessita ancorar-se en una espècie que es caracteritza per “la insociable sociabilitat” (Kant). Lynn Margulis recorda que “la simbiosi és més eficient que la competició en el procés evolutiu”.

Quarta: els valors són universals. Contra el relativisme cultural, l'imperatiu categòric kantian: "Actua com si la màxima de la teva acció pogués ser considerada el principi d'una societat que aplica universalment el dret". És a dir, no tot és possible: contra el nihilisme (Putin, Musk, Trump, i aneu sumant) en curs.

Dos grans perills: la societat de la indiferència i la fractura de la humanitat, entre l'últim home i el superhome

Cinquena: si en la jerarquia dels valors posem la llibertat en primer lloc, el multiculturalisme és un problema. El diàleg i la convivència requereixen uns protocols de comunicació i unes regles del joc compartides. La societat ha de ser plural i intercultural, no multicultural. I l'origen i l'apropiació de la cultura no poden ser coartades pel crim.

Sisena: hi ha símbols que serveixen per donar cohesió a una societat o a un grup, i n'hi ha d'altres, a vegades els mateixos, que serveixen per reblar l'exigència normativa. Els primers són mites, el segons són valors. En la societat plural, ni integració ni enfrontament: espais compartits que desenvolupin nous imaginaris. En dèiem democràcia.

Setena: el marc que garanteix la màxima pluralitat és la cultura laica, com explica Claudio Magris. I no parla de creença, sinó d'actitud: capacitat d'adherir-se a una idea sense sucumbir-hi plenament, de mantenir la capacitat crítica sempre desperta, de conservar la capacitat de riure's de les pròpies apostes sense per això haver de renunciar-hi. Simplement, persones emancipades.

Vuitena: dos grans perills, la societat de la indiferència (desinterès col·lectiu: derrota de la política i la cultura en mans de l'economia i de la comunicació sota l'allau digital) i la fractura de la humanitat, entre l'últim home i el superhome. Desigualtats abismals, generalització de les formes d'apartheid.

Novena: en un món cada cop més petit, els diners, les coses (entre elles les mercaderies), les persones (amb restriccions identitàries: els nostres i els altres) i les idees (malgrat els obstacles de les prohibicions i les censures) van acceleradament d'un cantó a l'altre, i només el reconeixement mutu ens pot constituir com humanitat. Les opcions alternatives són destructives.